

Katarzyna SŁUCHOCKA*

OBIEKT ARCHITEKTONICZNY – DZIEŁO SZTUKI W KONTEKŚCIE PROCESÓW POSTRZEGANIA

Wybór spostrzeżeń według zastanych, określonych warunków kształtowania form architektonicznych odnosi się do sfery doznań zmysłowych, krystalizując cel, jakim jest wykazanie skuteczności zależności i związków zachodzących między pozyskiwanymi danymi oraz ich wpływem na kształt przestrzeni architektonicznych. W badaniach podjęto próbę skonstruowania ciągu logicznego, wskazującego rozwiązanie podjętego problemu, jakim ostatecznie jest optymalizacja procesu kształtowania architektury i jej jakości. Odniesienia do wybranych, modelowych form architektonicznych, reprezentowanych konkretnymi artykulacjami plastycznymi (zapis fotograficzny) i opatrzone skonkretyzowaną formą komentarza słownego stanowią także czynniki służące optymalizacji kategoryzacji przestrzeni. Metody badawcze opierające się na analizie przedstawień modelowej wersji architektury, jej percepcyjnego odbioru oraz interpretacyjnego przedstawienia ułatwić mogą identyfikację właściwej drogi kreacji architektury, ostatecznie implikującej świadomie wybraną przestrzeń egzystencji.

Słowa kluczowe: obraz architektury, interpretacja, percepcja przestrzeni

1. WPROWADZENIE

W artykule zaprezentowano praktyczne wykorzystanie procesów percepcji obserwatora, wrażliwości na otaczający kontekst i interpretacyjnych inklinacji, które wzajemnie przenikając w strefy oddziaływania, zwiększają możliwości postrzegania oraz odbioru przestrzeni, wraz z zastanymi w niej obiektami, formami, zjawiskami. Badania „Obiekt architektoniczny – dzieło sztuki w kontekście procesów postrzegania” w głównej mierze skupiały się na poszukiwaniach związków sztuk pięknych i projektowych. Poszczególne wyniki procesu badawczego publikowane

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury Wnętrz i Wzornictwa Przemysłowego. ORCID: 0000-0002-0492-2761.

były w autorskich artykułach naukowych, rozdziałach w monografiach, publikacjach monograficznych oraz wygłaszanych referatach. Prezentacja efektów pracy odbywała się także w postaci organizacji autorskich wystaw i pokazów multimedialnych oraz udziału w wystawach zbiorowych, zwiększając grono zainteresowanych i popularyzując przyjętą metodę badawczą.

W psychologii poznawczej wzrok ma istotną rolę w badaniu obrazów, nadając sens wyrażaniu zaobserwowanej rzeczywistości. W procesie percepcji wizualnej umysł konstytuuje analogiczny obraz zewnątrz i poprzez bodźce eksteroceptywne, jako informacje neuronalne, wzbudza wizję przedmiotu, zjawiska czy sytuacji.

W ramach codzienności obejmowane wzrokiem obrazy, przetwarzane przez każdego z nas indywidualnie, budują otaczającą nas rzeczywistość, a dodatkowo wzbogacone o słowny komentarz poszerzają pole percepcji poznawczej, dając możliwości pełniejszej percepcji danej formy przestrzennej. Pojmowanie świata, w którym to właśnie obrazy stanowią jej budulec, zdaje się być oczywiste.

W monografii *Forma, obraz, słowo. Architektura / idea / sztuka* [Słuchocka 2021] zwracam uwagę na możliwości pogłębiania wrażliwości i wyobraźni oraz poszerzanie pola percepcji przez naprowadzanie na ścieżki wiodące do kolejnych interpretacji, także przy wykorzystaniu interpretacji słownej – komentarz poetycki. Obraz, w tym przypadku fotograficzny rejestr przestrzeni architektonicznych, staje się bramą do pojawiających się w toku procesów poznawczych, skojarzeń i budowanych nowych znaczeń obserwowanej przestrzeni, sytuacji czy zjawiska. Jest wyrazem poszukiwania związków między obszarami czystej sztuki, sztuk projektowych oraz słownych komentarzy poetyckich, mających stanowić dopełnienie sensualnego odbioru przestrzeni architektonicznej.

1.1. Cel i metody badań

Celem prowadzonych badań było wskazanie możliwości komplementarnego wykorzystywania wieloznaczności bodźców oraz ich interpretacyjnego odbioru w procesach poznawczych związanych z formą i przestrzenią architektoniczną. Pogłębiona percepcja architektury z uwzględnieniem dodatkowych elementów, gdzie oprócz obserwacji, analizy i interpretacji rozpatrywana jest także analiza interpretacji słownej, implikują kolejne zestawy danych niezbędnych do rzeczowej oceny przestrzeni architektonicznych.

Metody badawcze oparto na obserwacji, analizie porównawczej wybranych form architektonicznych, jej percepcyjnego odbioru oraz analizie charakteru interpretacyjnego zapisu fotograficzno-słownego, konstrukcji logicznej w powiązaniu z heurystycznym sposobem podejścia do zagadnienia. W procesie badawczym skupiono się także na publikacji autorskich zapisów architektury (fotografia), wzbogaconej o poetycki komentarz, graficznie dopełniający poszczególne kompozycje. Publikacje wyników badań odbywały się przykładowo w trakcie indywidualnej

wystawy „Covid city – malarstwo i multimedia”, która miała miejsce 6.06.2021 r. w Galerii u Jezuitów w Poznaniu w trakcie Międzynarodowej Konferencji „Definiowanie Przestrzeni Architektonicznej” w dniach 19-20.11.2021 w Kotłowni na Politechnice Krakowskiej (prezentacja multimedialna), video mappingu prezentowanego na elewacji frontowej Wielospecjalistycznego Szpitala Miejskiego im. Józefa Strusia w Poznaniu w nocy z 30.06.2021 na 1.07.2021. Ten video mapping stanowił jednocześnie wyraz podziękowań dla pracowników szpitala za trud walki z pandemią COVID-19.

2. FORMA, OBRAZ, SŁOWO

Odkrywanie prawd o architekturze jest przedmiotem dyskursu łączącego interdyscyplinarne obszary badawcze, dla których obiekt architektoniczny żyje w wielu różnych postaciach. Traktowany bywa jako mierzalna i realna budowla, towarzysząca nam na co dzień, czy poruszająca świat estetyki forma, wydawałoby się bez funkcji. Stanowi główny temat w zestawach rodzących się idei, odnajdywanych w postaci szkiców koncepcyjnych, malarstwa, rysunku, służących potrzebom komercjalizacji, trudnych do rozróżnienia od realnych wizualizacji cyfrowych. Architekturę znajdujemy w produkcjach filmowych, gdzie gra rolę tła bądź bohatera sztuki. Faktycznie jest rzeźbą wyposażoną w funkcje. Kreowana przez projektantów z zamiarem zaspokajania potrzeb komfortu, bezpieczeństwa i estetyki, niejednokrotnie przekraczając granice konwencji, wypełnia obowiązek użyteczności, stanowiąc niewyczerpane źródło doznań sensorycznych.

By przestrzeń architektoniczna mogła zaspokoić potrzeby użytkownika-odbiorcy, niezbędne jest jej dobre rozpoznanie. Uważne przyglądanie się i badanie przyczyn oraz skutków możliwości jej poznawania to przyczynek do otwierania kolejnych, nowych ścieżek percepcji architektury, stanowiących niezwykle istotny element ugruntowujący opinię, że kreacja architektury oparta jest na uczuciach i rozumie. Obraz architektury jest bowiem powiązaniem zmysłów i wiedzy, tak jak rzeczywistość postrzegana jest zmysłami, a rozumiana przy udziale umysłu. Interpretację przestrzennych kontekstów codzienności uściślają relacje wynikające z poziomu zmysłowości i przekazu zawartego w obrazie architektury, który każdy z nas nieco inaczej inaczej odbiera i pojmuje.

Obraz, jako najważniejszy rodzaj komunikacji, przekazując emocje, wartości i idee, dotrzeć może do szerokiego kręgu odbiorców, uruchamiając pozawerbalny kontakt i kierując na konkretny tor rozpoznawania. „Prawdziwe obrazy nie są działaniami obok rzeczywistości i bez następstw, ale ingerencjami, wglądami, interpretacjami” [Boehm 2006: 106]. Dana kompozycja plastyczna wyrażana w medium malarstwa, rysunku, fotografii, jakość elementów składowych, światłości, rzeźba powierzchni celnie ilustrują obserwowaną czy użytą formę. Stanowi jej wizytówkę i cha-

rakterystykę zewnętrzną. W procesie tym myślenie obrazowe, wykorzystujące wizualizacje w zachodzących procesach kojarzenia i wnioskowania, integruje informacje kodowane w dwóch kanałach: werbalnym oraz wizualnym. Zobrazowane treści wzbogacają myślenie, pogłębiają wyobraźnię, przekładając się także na rozwój zdolności do wizualizacji rzeczywistości. Postrzegany obraz staje się pełniejszy. Jean-Jacques Wunenburger w pracy *Filozofia obrazów* wskazuje: „w ujęciu filozoficznym obraz odnajduje zatem – wbrew przeciw wszystkiemu – swą jedność w specyficznym sposobie łączenia zmysłowości i sensu tego, co odeń różne, czyli tego, co poznawalne zmysłowo jako forma obecności bytu, i tego, co poznawalne rozumem jako treść czystego myślenia spekulatywnego” [Wunenburger 2011: 46]. To skłania do twierdzenia, że niezbędne do nadawania sensu rzeczywistości jest budowanie w umyśle obrazu wtórnego – symbolicznego. W procesie tym słowa odgrywają ważną rolę, świadczą o ingerencji umysłu w stan obrazu pierwotnego i można uznać, że kluczową funkcję pełni tu właśnie język. Oswaja on podmiot zrozumiałymi schematami znaczeń i treścią. Należy mieć na uwadze, że pomiędzy słowem a obrazem mogą zaistnieć rozbieżności poznawcze, generując wątpliwość związane z trafnością słowa. Mieści się to jednak w granicach błędu, podobnie jak rozbieżne mogą być wyniki interpretacji przeprowadzane przez odmiennych odbiorców-obszerników przestrzeni architektonicznych.

Forma architektoniczna odbierana w sposób obrazowy uzupełniona zostaje komentarzem słownym stanowiącym rozwinięcie charakterystyki zewnętrznej. Słowo nazywa, może zniekształcić, ubarwić, skrytykować. Może wyabstrahować z obecnego kontekstu, wyróżnić, a z pewnością wartościuje daną formę. Obraz bez możliwości nazwania poszczególnych elementów pozostaje nierozszyfrowany, do momentu, kiedy jego składowe nie zostaną włączone do sfery językowej procesu poznawczego.

Zawarte w odbiorze formy, obrazach i słowach kontrasty autorskiej interpretacji stymulują do reakcji, do dialogu, ostatecznie do reinterpretacji. Pełni ona kluczową funkcję w procesie poznawczym architektury, a odbywa się na poziomach intymności i zależy od wrażliwości, pośrednio od sposobu portretowania architektury lub jej fragmentów. Opinie wyrażane emocjonalnie potęgują charakter doświadczenia danej architektury, a wyrastająca z głębi odczuć sensualność zdaje się być bardziej wiarygodna. Wojciech Białus w publikacji *Efekt widzialności* [Białus 2013] poddaje analizie formalnej teksty, bezpośrednio dotykające konkretnych dzieł malarskich, potwierdzając zasadność łączenia różnorodnych środków wyrazu dla optymalizacji procesów poznawczych. Czesław Miłosz podejmuje się komentarzy obrazu Vittore Carpaccia „Dwie damy na tarasie” w utworze *Nie więcej*. Im dalej od klasycznie wykonanej, rzetelnej recenzji danego dzieła, tym bardziej prowokowani jesteśmy do kontemplacji dzieła i autorskich reinterpretacji. Odbiorca, który ma kontakt z dziełem prezentującym, w formie interpretacji, konkretny obiekt, bez względu na to, czy zna dany obiekt, czy nie, uczestniczy w procesie transmisji emocjonalno-figuratywnej, dokonanej przez interpretatora, który posłużył się wcześniej słowem, rysunkiem, malarstwem, lub fotografią. Taki łańcuch porównawczych analiz, łączących pola literackie z konstrukcją plastycznych przedstawień, dopełniają pola per-

cepcji i zapewniają bardziej komplementarną całość. Nie jest istotne, „co autor miał na myśli”, choć często ma to zasadniczy wpływ na nasze dalsze postępowanie, ale istota tkwi w przypisywaniu kolejnych znaczeń, wzbogacających zasób możliwości poznawczych, i stanowiących cenny instrument do pełniejszego zrozumienia tematu, formy, przestrzeni.

3. KONSTRUKCJA OBRAZ – SŁOWO

W procesie percepcji form architektonicznych, odbywającej się przy pomocy słowno-fotograficznej interpretacji danych przestrzeni architektonicznych, w dużej mierze polegamy na myśleniu obrazowym, percypując formę architektoniczną przez pryzmat kadru fotograficznego, czyli obrazu. Dodane do obrazu (fotograficzny zapis) komentarze literackie implikują powstanie konfiguracji pogłębiającej rozpoznanie danej przestrzeni.

Na rys. 1 przedstawiono pawilon dla rzymskich wykopalisk, autorstwa Petera Zumthora, znajdujący się w Chur w Szwajcarii. Graficzne ujęcie mocnej formy architektonicznej obrazuje bezpieczeństwo dla gromadzonych w przestrzeni obiektu artefaktów archeologicznych.

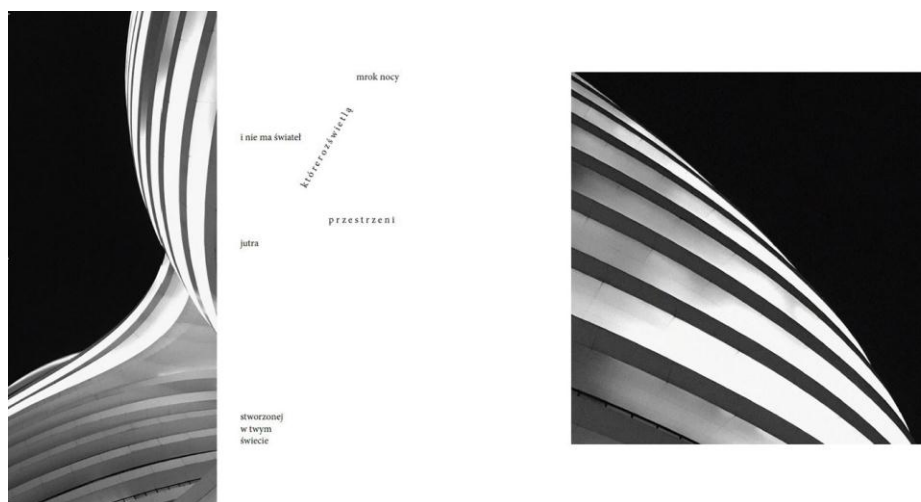

Rys. 1. Peter Zumthor, Pawilon dla rzymskich wykopalisk, Chur, Szwajcaria
[fot. K. Słuchocka]

W znacznej części są to delikatne elementy pozyskiwane w trakcie długoletnich badań i wymagają pieczołowitej opieki oraz ekspozycji. Ich subtelny, w wyrazie i symbolice, charakter prezentuje graficznie zaprojektowane zestawienie ze słowem

dopełniającym całość. Rozedrgane, pojedyncze słowa trzymane są w ryzach silnej obudowy architektonicznej. Zachodzi semantyczne przeniesienie znaczeń i poszerzenie pola percepcji dzięki połączeniu w zamierzoną kompozycję poszczególnych składowych ostatecznej wersji obrazu – kompozycji strony w monografii [Słuchocka 2021: 31].

Kolejnym przykładem zobrazowania przestrzeni architektonicznej jest Galaxy SOHO, projektu Zaha Hadid, umiejscowiona w Pekinie w Chinach (rys. 2). Architektka znana ze swoich kreatorskich poczynań, swobodnie budowanej linii form pozostawiła światu świadectwo przekraczania granic w dobrym stylu. Przestrzenie wypełnione światłem, swobodą w odsłonię interesujących zestawień formy zostały w kompozycji słowno-obrazowej domknięte swobodnie ułożonym słowem, w układzie czytania, zachowującym logikę zrozumienia.

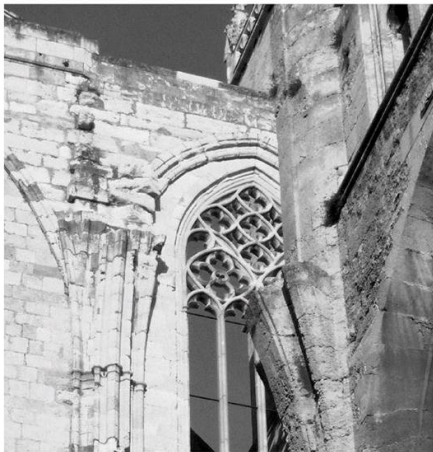

Rys. 2. Zaha Hadid, Galaxy SOHO, Pekin, Chiny [fot. K. Słuchocka]

Próbując oddać formę architektury za pomocą graficznego układu słów, trudno dokładnie przedstawić jej charakter. Nie jesteśmy w stanie skopiować obserwowanych brył jak przy użyciu skanera. Skaner natomiast stanowić może nasz wzrok w połączeniu z transferem pozyskiwanych informacji do mózgu, gdzie odbywają się właściwe procesy poznawcze. Teoria koneksjonistów¹ głosi, że mózg człowieka to komputer interpretujący w szybkim tempie pozyskiwane, nieprecyzyjne informacje sensoryczne. Píše o tym Marcin Jażyński, posiłkując się słowami Hume'a,

¹ Koneksjonizm to dążenie do zastąpienia metafory komputerowej metaforą mózgową, bazując na stanie czynnościowym procesów, które magazynują dane na bardzo krótki czas. Koneksjoniści uważają, że wiedza wpływa na przebieg przetwarzania informacji [Wróbel 2003].

mówiącego, że „czynności umysłowe polegają na manipulowaniu materiałem empirycznym zgromadzonym w impresjach i ideach, [...] że idee, jakich zazwyczaj doświadczamy razem, zostają skojarzone w umyśle. Jeżeli pojawia się pierwsza, pociąga to za sobą wystąpienie drugiej” [Jażyński 2011: 393-406]. W tym kontekście bodźce odbierane przez mózg w procesie poznawczym, rejestrowane za pomocą zmysłów, pociągają za sobą kolejne skojarzenia, budując ich obraz w naszym umyśle. Filozofia ucieleśnionego poznania, „treść złożonych stanów i procesów umysłowych – jak reprezentacje mentalne, przekonania i rozumowania – cechujących się abstrakcyjnością, powstaje na podstawie reprezentacji percepcyjno-ruchowych i działania organizmu w realnym świecie” [Jażyński 2011: 404]. Skojarzenia przebywającego w kontekście przestrzeni, pełnej pamięci gotyku, niedomkniętego w swoim dążeniu do doskonałości (rys. 3) podkreślają wersy rozstrzelonych słów, jak porozrywane zdarzeniami historii mury katedry na południu Francji.

k a m i e ń
na kamieniu
jak wieża
s t a w i a n a
ręką dziecka
po horyzont
w y o b r a ż n i

Rys. 3. Ruiny gotyckiej katedry, południe Francji [fot. K. Słuchocka]

Triada forma, obraz, słowo (gdzie forma to architektura; obraz to fotografia, a słowo to komentarz poetycki) stanowi alternatywną drogę, której wybór może posłużyć lepszemu rozpoznawaniu przestrzeni architektonicznych. W procesie tym również siebie, jako odbiorcę czy użytkownika, poddajemy lepszemu rozpoznaniu, ucząc się swoich preferencji, potrzeb, upodobań. Prezentowane na fotografiach kadry architektonicznych form, jako wybrane przestrzenie o różnorodnym przeznaczeniu funkcjonalnym, reprezentują oddziałujące na człowieka miejsca realne. Opatrzone słowem, nastrajają refleksyjnie, powodując nowe otwarcia w interpretacyjnym łańcuchu poznawczym, naprowadzając, w kompozycjach obrazowo-słownych, na często niezauważalny detal, fragment, miejsce w świecie architektury.

4. PODSUMOWANIE

Teoria Edmunda Husserla mówi, że świadomość jest zawsze intencjonalna, dlatego kierować się możemy w obszary łączenia trzech znaczeń: formy, obrazu i słowa – po to, by móc bardziej holistycznie rozpoznać architekturę. Pogłębianie świadomości w kontekście odczuwania architektury, zasadzające się na procesach wielopłaszczyznowej percepcji i cielesnym odbiorze formy architektonicznej, wspomaga obrazowe przyswajanie informacji, a uzupełnione o słowny komentarz uzupełnia i rozwija definicję architektury. Opisywanie architektury słowem jest w odbiorze zależne od interpretacji odbiorcy przekazu słownego, jak i sposobu samego zapisu. Czytelność samej fotografii, reprezentującej przestrzenie architektoniczne, uwikłane bywa w jakość używanego sprzętu fotograficznego, sam sposób wykonywania zdjęć, aury, światła, nastroju, zdolności osoby wykonującej pracę. Prezentowane w artykule kompilacje słowno-obrazowe, niezależnie od warunków zewnętrznych i złożoności sytuacyjnej, stanowią przykłady wzbogaconych obrazów, mając tym samym przełożenie na pogłębianie procesu percepcji architektury. Zestaw forma i obraz, uzupełniony przez słowo, to dowód na konieczność rozszerzania pola działania, w aspekcie rozpoznawania architektury, by skutecznie móc przełożyć nowopozyskiwane dane na proces projektowy, mający zapewnić człowiekowi lepszy komfort egzystencji.

W omawianym procesie poznawczym podmiot zainteresowania stanowić mogą także inne formy, zdarzenia czy zjawiska. Badania pt. „Obiekt architektoniczny – dzieło sztuki, w kontekście procesów postrzegania” dotyczyły jednak wybranych form architektonicznych.

LITERATURA

- Biały W., 2013, *Efekt widzialności*, Universitas, Kraków.
- Boehm G., 2006, *O obrazach i widzeniu. Antologia tekstów*, Universitas, Kraków.
- Dyckhoff T., 2018, *Epoka spektaklu, Perypetie architektury i miasta XXI wieku*, Wydawnictwo Karakter, Kraków.
- Jażyński M., 2011, *Hume, metafora mózgowa i myślenie życzeniowe*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria”, r. 20, nr 4 (80).
- Norberg-Schulz Ch., 2000, *Bycie, przestrzeń, architektura*, Wydawnictwo Murator, Warszawa.
- Słuchocka K., *Forma, obraz, słowo. Architektura / idea / sztuka*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2021.
- Sudjic D., 2013, *Język rzeczy*, Wydawnictwo Karakter, Kraków.
- Wolny-Zmorzyński K., 2010, *Jaka informacja. Rzecz o percepcji fotografii dziennikarskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

Wróbel S., 2003, *Spór inżynierów: koneksjonizm a klasyczna architektura umysłu. Filozofia umysłu*, „Przegląd Filozoficzno-Literacki”, nr 4 (6).

Wunenburger J-J., 2011, *Filozofia obrazów*, słowo/obraz/terytoria, Gdańsk.

Zumthor P., 2010, *Myślenie architekturą*, Wydawnictwo Karakter, Kraków.

ARCHITECTURAL FACILITY – A WORK OF ART IN THE CONTEXT OF PERCEPTIONAL

Summary

The selection of observations, in accordance with the existing, specific conditions for shaping architectural forms, refers to the sphere of sensory experiences, crystallizing the goal of showing the effectiveness of the dependence and relationship between the acquired data and their influence on the architectural shape. The research is aimed at constructing a logical sequence indicating the solution to the problem of the final optimization of the process of shaping architecture and its quality. References to selected exemplary architectural forms, represented by specific artistic articulations and provided with a specific form of a verbal comment, are also factors that help to optimize the categorization of architectural spaces. Research methods, based on the analysis of the representation of the model version of the architecture, its perceptual reception, and interpretative interpretation, may facilitate the identification of the correct way of creating architecture, ultimately consciously implying a dedicated existence space.

Keywords: image of architecture, interpretation, perception of architectural space

